

Kirkoff Milicia Dorceska, The impact of Gogol upon the works of Milovan Glisic, Stevan Sremac and Branislav Nusic, Toronto 1974.

Popovic Tatyana V., Prince Marko, the hero of South Slavic Folk literature: From history to legend, Syracuse 1974.

Pedagogija

Karanovich Milenko, The development of education in Serbia 1838—1858, Wisconsin 1974.

Miroslava Despot

ÖSTERREICHISCHE OSTHEFTE, I—IV, Beč, 1975.

Bečki svesci ispunili su godinu 1975. s tridesetak zanimljivih članaka, isto toliko recenzija i osam izvještaja sa savjetovanja, kongresa i izložaba. I ovaj put tradicija praćenja ovog časopisa oslobađa prikazivača od sporednih informacija i dozvoljava prelaz *in medias res*. A to neka budu kao prvo »jugoslavenske teme«.

A. Suppan iznio je na temelju jugoslavenske literature i arhivske građe »pozadinska« zbiljanja u momentu pada Monarhije god. 1918. i stvaranja države SHS (Zur Aussenpolitik des SHS-Staates, III, 269—277). U suštini riječ je o fragmentarnom, proizvoljnom izboru nekih događaja između propale Austro-Ugarske i Kraljevine SHS koja se tek stvara. Baš zbog posljednje činjenice, tj. nastajanja nove države, autor u uvodu nijansira svoju misao pa se odlučuje za termin »politička jedinica«. Držeći se međutim tog kriterija podnaslov teksta čini nam se sretnijim od samog naslova, a on glasi: »Jugoslavensko-austrijski odnosi u novembru 1918. godine«, jer o vanjskoj politici SHS uistinu se još nije moglo govoriti. Ti odnosi su zapravo poteškoće svih vrsta, npr. pitanje ishrane i transporta zarobljenika, ili naših vojnika u Austriji; pitanje isplate dohotka njemačkim učiteljima na teritoriju SHS, problem preuzimanja k. u. k. činovništva u novi državni aparat. Spominje se i peticija apostolskog nuncija kao doajena diplomatskog kora Narodnom vijeću SHS radi isporuke trbovljanskog ugljena Beču, zbog velike oskudice ogrjeva.

Osnovni je dojam toga članka proizvoljni izbor u kojem kao da se išlo za tim da se naglase nedostaci novonastale države, a vrline onih drugih.

Svesci su u istom broju (III, 241—253) štampali i predavanja američkog gosta, profesora historije Roberta Kanna o »Pitanju ujedinjenja istočnih zemalja u Habsburškoj Monarhiji«. Predavanje je u Beču održano na početku 1974. god. Autor uvodno polemizira s mogućim pristupima tom problemu, a ti su: politički, historijski, geografski i etnički, pa se odlučuje da ga razmatra sa stanovišta posljednja tri aspekta. Habsburškim istokom autor smatra slavenske narode i Rumunjsku, te ukazuje na različitost interesa zapadnog i toga istočnog dijela Monarhije — i to najprije iz perspektive »općih fenomena« evropske

historije, kao što je reformacija i protureformacija npr., a zatim iz perspektive »vanjsko-političkih događaja« austrijskih zemalja, tj. turskih ratova od 16. do 18. st., ratova za austrijsku baštinu, a posebno austrijsko-pruskog sukoba u 19. stoljeću, ujedinjenja Italije u 19. st. i prvoga svjetskog rata. Naime, dok su turski ratovi znatno pogodili istočni blok i obilježili njegov kulturni i ekonomski razvoj, zapadni dio Monarhije bio je toga pošteđen; isto je tako, npr., istočni blok bio indiferentan prema sukobima oko nasljedstva krune, koji su znatno pogodili zapad. Dokazujući tako postojanje dviju interesnih sfera u Monarhiji (među kojima su jedino Česi od slavenskih naroda bili čas u jednom, čas u drugom taboru) — autor je, uz ostalo, ustvrdio da Austro-Ugarska nije imala uvjeta da se razvije u nacionalnu državu. Ipak u tome autor ne vidi bitni uzrok propasti Monarhije, kao što je često naglašavano, nego je to, po njemu, »rezultat nezaustavljivih historijskih procesa«. To je ujedno i završna konstatacija ovog predavanja, u kojem je inače autor razmatrao i ideju panslavizma, značenje Kolara i »slavenske renesanse« s jedne strane, a tradiciju »svetog rimskog carstva«, velikonjemačku ideju — s druge — uglavnom izražavajući rezervu prema ustaljenim historijskim valorizacijama. Predavanje se zapravo doima kao skica za nešto što bi tek uslijedilo, ali baš zbog takvog svog oblika nije nezanimljivo.

O Vojnoj krajini u 18. st. pisao je K. Wessely, i to razmatrajući završnu fazu njena uređenja (III, 278—293). Taj prilog je zapravo dopuna već objavljenim autorovim radovima o Vojnoj krajini, tj. ugarskoj granici poslije »velikog rata sa Turcima«, kako naslov rasprave iz god. 1973. kaže. To su rezultati novih istraživanja, koji obuhvaćaju i uređenje Vojne krajine u Erdelju i Banatu, pa nas se dakle posredno tiču. W. Lukan objavio je i analizirao (IV, 341—369) integralni tekst Memoranduma Jugoslavenskog odbora u Londonu iz god. 1918. (autor dr G. Gregorin) uvodno citirajući i »Majsku deklaraciju« koju je »Jugoslavenski klub« izdao u Beču god. 1917. Posljednja sadrži i klauzulu o pripadnosti Južnih Slavena »žezlu Habsburško-Lotarinske dinastije«, a kasniji memorandum izražava koncepciju ujedinjenja izvan Monarhije i tumači Majsku deklaraciju sa stanovišta razvoja događaja do juna 1918. Smatrajući period od maja 1917. do juna 1918. važnim za razvoj slovenskog nacionalnog pokreta, autor ga detaljno analizira, to više što se, konstatira Lukan, tom spomen-spisu nije ni u slovenskoj, ni jugoslavenskoj historiografiji posvetila prava pažnja, niti je uvršten u »Građu o stvaranju jugoslavenske države«, Beograd 1964.

Prilozi naših autorica osvijetlili su vrlo lijepo nastanak, fond i rad dvaju srpskih muzeja. Kustos Desanska Milošević pisala je o Narodnom muzeju u Beogradu (I, 68—72), a kustos Jelena Šaulić o Muzeju Vuka i Dositeja, također u našem glavnom gradu (I, 72—74). Izvještaj o ćirilskim i glagolskim rukopisima u bečkoj Nacionalnoj biblioteci dao je sveučilišni asistent G. Birkfellner (I, 57—67). To je najbogatiji fundus rukopisa izvan slavenskih zemalja, sada prvi put naučno obrađen (u obliku kataloga koji upravo izlazi iz štampe). Izvještaj u Svescima odnosi se na Zbirku »Slavica« s osvrtom na stariju literaturu o njoj (A. I. Jacimirskij, S. M. Stroev, G. A. Voskresenskij, B. Conev, I. Milčetić, V. Jagić, J. Vajs, F. Menčik).

U osvrtu na nove časopise austrijski Svesci pišu i o našim *Acta Historico-oconomica Iugoslaviae*, Zagreb 1974. (A. Suppan, II, 197—200), smatrajući to korisnim ostvarenjem, ali s primjedbom da bi sadržaji na dva strana jezika, namijenjeni stranom čitaocu, ipak morali biti detaljniji.

K. Wessely informirao je o knjizi »Die sozialistische Marktwirtschaft Jugoslawiens, Stuttgart 1974. autorâ M. Hagemanna i A. Klemenčić, te o knjizi H. Leopolda, koji analizira jugoslavensko radničko samoupravljanje s teoretsko-organizatorskog stanovišta, a pod naslovom »Betriebsdemokratie-ökonomische Systemrationalität«, Stuttgart 1974. (III, 324–326). Oba djela u suštini izražavaju sumnju u uspjeh jugoslavenskog privrednog sistema, i to na temelju analize dosadašnjih ekonomskih faza u nas i teoretskih postavki.

Registrirana je i pojava bibliografije koja nosi naslov »Socijalistički radnički pokret i Komunistička partija Jugoslavije 1867–1941. Bibliografija posebnih izdanja (1945–1969)«, Beograd, Institut za savremenu istoriju, 1972. (autori Protić, Vesović, Matić). Prikazivač W. Lukan (II, 182–184) iznio je mnoge pozitivne strane toga djela, a i nešto nedostataka, uglavnom, na temelju konstatacija domaćih kritika.

Nikolaus Beucis prikazao je jednu knjigu iz područja filologije. To je: L. Hadrovics, »Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert«, Beč, Budimpešta, 1974. (III, 326–330). Riječ je o opsežnom djelu profesora budimpeštanske univerze, a prvi je veći pokušaj da se sistematski prikaže jezik Gradišćanskih Hrvata, ali i »presjek gradišćanske stvarnosti u 18. i 19. stoljeću«. Uz ortografiju, fonetiku, semantiku i sintaksu, djelo donosi i rječnik izabranih riječi, zanimljivih po etimologiji, zatim izbor tekstova na tom jeziku i 12 faksimila naslovnih strana djela iz 17, 18. i 19. stoljeća. Prvi dio knjige detaljno analizira izvore kojima se autor poslužio. Prikazivač zaključuje da to djelo dokazuje da jezik Gradišćanskih Hrvata nije samo dijalekt, nego jezik, ali različit od književnog jezika Hrvata u Jugoslaviji, jer niče iz čakavštine, pod uplivom je uglavnom crkvene literature, a nije bio tangiran ni reformom Gaja, odnosno Vuka. Za taj jezik karakteristično je i to da ne raspolaže leksikom modernih pojmova u nauci npr., pa se obrazovani dio Gradišća ipak lakše izražava na njemačkom ili mađarskom jeziku.

Aktualnu temu o Koroškim Slovincima dotiče A. Moritsch prikazom knjige »Slovenici na Koroškem. Sodobni problemi Koroških Slovencev« (autori su četvorica mladih Koroških Slovenaca: A. Brumnik, T. Domej, A. Malle i F. Velik) i prikazom publiciranih predavanja »Gospodarsko-socijalni problemi Koroških Slovencev. Predavanja in razprave pozimi 1973/74 v Domu prosvete v Tinjah« (oboje dvojezično). Iznoseći dobre i loše strane tih djela, prikazivač je još ustvrdio da je pokrajini Koroškoj i Republici Austriji dužnost sačuvati slovenski jezik i osobenost južne Koroške. On pozdravlja nastojanja katoličke crkve u tom dijelu Austrije, koja je pokrenula časopis *Das gemeinsame Kärnten – Zajednička Koroška* sa željom da se nadvladaju konflikti. Pri tome prikazivač ipak naglašava da je bitno svojstvo svakog nacionalizma netolerantnost i emocionalni pristup, pa ako crkva bar donekle smanji tu »zatrovanost« (doslovce), učinila je već mnogo (II, 180–182).

Ostali prikazi, njih još gotovo tridesetak, informiraju o novim časopisima iz Pariza *Cahier de l'Est*, iz Münchena (rumunjski časopis *Apozitia* i *Russia mediaevalis*), iz Sofije (časopis *Bulgarian Historical Review*), iz Bukurešta (*Synthesis*, književna revija i *Tribuna romaniei*, časopis za kulturna pitanja općenito), iz Budimpešte (*Vilagtörtenet* i dr.), iz Belina (*Kontinent*, književni časopis koji izdaje »Forum ruskih i istočnoevropskih pisaca«) – kao i o knjigama od kojih spominjemo neke: P. Thalmann, *Wo die Freiheit stirbt*, 1974. (Švicarske – revolucionar u Rusiji i Španiji); Schröder-Meisner, *Bundesstaat*

und Nationalitätenrecht in der Sowjetunion, Berlin 1974; Pidhainy, The Formation of the Ukrainian Republik, Montreal 1966, itd.

Vrlo pohvalno, a i po stilu duhovito, pisala je glavna urednica Svezaka Th. Echhardt (III, 301—319) o reprezentativnom skupnom djelu »Bohemia sacra. Ecclesia temporalis, Ecclesia universalis, Ecclesia magistra, Ecclesia« (Kršćanstvo u Češkoj 973—1973), izdavač F. Seibr, Düsseldorf 1974. Asistent sa Historijskog instituta u Salzburgu H. Haas analizirao je uglavnom s mnogim prigorovima američko djelo koje je njemački prijevod preslobodno nazvao »Österreichische Kultur- und Geistesgeschichte 1848—1938«, Graz 1972, dok original glasi »The Austrian Mind. An Intellectual and Social History 1848—1938, Los Angeles, London 1972 — autora W. Johnstona (II, 151—156).

Kao i obično, Svesci informiraju i o kongresima i izložbama (npr. II njemačko-sovjetski kongres historičara u Lenjingradu 1975; Simpozij na Jagelonskoj univerzi u Krakovu pod naslovom »Poljaci u Austriji«, 1975; izložba »Tračka umjetnost iz Bugarske«, Beč 1975. itd.). Profesor R. Plaschka, predsjednik Instituta za istočnoevropsku historiju pri bečkoj univerzi, dao je izvještaj o radu Instituta u godini 1974. prema njegovim osnovnim intencijama: područje istraživanja, naučavanja i međunarodnih veza (I, 43—56).

Vratimo li se još jednom na rasprave, završit ćemo našu ovogodišnju informaciju o austrijskim Svescima. Iz prvog broja spominjemo: Društveno-politička misao poljskog publicista, teoretičara umjetnosti, kritičara, popularizatora Stanislava Brzozowskog (autor H. Bieder, I, 11—25). O progonu Židova u carističkoj Rusiji god. 1903. pisao je M. Pollack (I, 26—38); Bankovni i kreditni sistem u Poljskoj obrađen je u istoimenom članku autora Z. Fedorowicza (I, 5—10); u istom broju publicirana su dva pisma H. Hofmannsthala iz državnog arhiva u Moskvi Veri Komissarževskoj u vezi s izvedbom piščeve drame (Jedermann) u moskovskom kazalištu (I, 39—42; H. Lampl). U drugom broju (II, 121—131) govori V. Ganovski o Razvoju bugarske privrede, a J. Kosta o Problemima privrede u ČSSR (II, 138—150). Treći broj Svezaka donosi, uz već spomenute, još nekoliko članaka raznih sadržaja: O Sovjetskom Savezu u očima austrijskog diplomata god. 1922. (W. Bihl, III, 218—224). To je zanimljiva situacija uoči sklapanja njemačko-ruskog rapalskog ugovora, koju austrijski poslanik R. Riedl prati »iz prve ruke«. Zanimljiv kulturnohistorijski presjek dao je L. Gogolak u članku »Beč i Budimpešta na početku dvadesetih godina« (III, 225—232), H. Haselsteiner pisao je o otporu ugarskog komiteta Abauj vladarevom dekretu o regrutiranju od god. 1821. (III, 233—240); M. D. Peyfuss ispitivao je socijalno i nacionalno diferenciranje balkanskih trgovaca u Beču u svjetlu privilegija tamošnje grčko-pravoslavne crkve (III, 258—268). Posljednji, četvrti Svezak iz god. 1975. upozna je nas s diskusijama o Inteligenciji u socijalističkom društvu koje se vode u SSSR od šezdesetih godina naovamo (IV, 370—380, B. Lewytzkyj), zatim donosi u Beču održano predavanje J. Dučjeva iz Sofije o Bugarskom oslobodilačkom pokretu iz 17. stoljeća (IV, 379—393) i dr.